सुशीता, स्त्री, (सुष्ठु शीता।) शतपत्री। इति राजनिर्घण्टः॥

सुशीविका, स्त्री, कन्दविशेषः। वाराहीकन्दः। इति शब्दचन्द्रिका॥

सुशीमः, पुं, शीतगुणः। इत्यमरटीकायां स्वामी॥ तद्वति, त्रि॥

सुशीलः, पुं, (सु शोभनं शीलमस्य।) चोलराजः। यथा,—

"यो विष्णुदासः स तु पुण्यशीलो
यश्चोलभूपः स सुशीलनामा।
आवामुभौ तत्समरूपभाजौ
द्वाःस्थौ कृतौ तेन रमाप्रियेण॥"

इति पाद्मे उत्तरखण्डे ५४ अध्यायः॥

शोभनशीलविशिष्टे, त्रि॥ (यथा, भागवते। ६।१।१७।

"सध्रीचीनो ह्ययं लोके पन्थाः क्षेमोऽकुतोभयः।
सुशीलाः साधवो यत्र नारायणपरायणाः॥"

शोभनं शीलमिति। सच्चिरित्रे, क्ली। यथा, महाभारते। ३। २८७। ४३।

"त्वया सुशीलव्रतपुण्ययुक्तया
समद्धृतं साध्वि पुनः कुलीनया॥")

सुशीलता, स्त्री, (सुशीलस्य भावः। तल्। टाप्। सत्स्वभावः। सुशीलत्वम्॥

सुशीला, स्त्री, (शोभनं शीलं यस्याः। टाप्। (श्रीकृष्णस्याष्टमहिष्यन्तर्गतमहिषीविशेषः। यथा,—

"अष्टौ महिष्यस्ताः सर्व्वा रुक्मिण्याद्या महात्मनः।
रुक्मिणी सत्यभामा च कालिन्दी च शुचिस्मिता॥
मित्रविन्दा जाम्बवती नाग्नजिती सुलक्षणा।
सुशीला नाम तन्वङ्गी महिष्यश्चाष्टमाः स्मृताः॥"

इति पाद्मोत्तरखण्डे ६८ अध्यायः॥

यमभार्य्या। इति केचित्॥

सुश्रीका, स्त्री, (शोभना श्रीः शोभा यस्याः। कप्।) सल्लकी। इति राजनिर्घण्टः॥ सुन्दरश्रीयुक्ते, त्रि॥ (यथा, हरिवंशे। १८३।११३।

"द्वारोपशोभितां कृत्वा सर्व्वां द्वारवतीं पुरीम्।
संमृष्टरथ्यां सुश्रीकां बहुरत्नोपशोभिताम्॥")

सुश्रुतः, पुं, विश्वामित्रमुनिपुत्त्रः। स तु चिकित्साशास्त्रकर्त्ता। यथा,—

"तथा धन्वन्तरिर्वंशे जातः क्षीराब्धिमन्थने।
देवादीनां जीवनाय आयुर्व्वेदमुवाच ह।
विश्वामित्रसुतायैव सुश्रुताय महात्मने॥"

इति गारुडे १५० अध्यायः॥

अथ सुश्रुतप्रादुर्भावः।

"अथ ज्ञानदृशा विश्वामित्रप्रभृतयोऽवदन्।
अयं धन्वन्तरिः काश्यां काशिराजोऽयमुच्यते॥
विश्वामित्रो मुनिस्तेषु पुत्त्रं सुश्रुतमुक्तवान्।
वत्स वाराणसीं गच्छ त्वं विश्वेश्वरवल्लभाम्॥
तत्र नाम्ना दिवोदासः काशिराजोऽस्ति बाहुजः
स हि धन्वन्तरिः साक्षादायुर्व्वेदविदां वरः॥
आयुर्व्वेदं ततोऽधीत्य लोकोपकृतिहेतवे।
सुप्तपाणि देया तीर्थमुपकारो महामखः॥
पितुर्व्वचनमाकर्ण्य सुश्रुतः काशिकां गतः।
तेन सार्द्धं समध्येतुं मुनिसूनुशतं ययौ॥
अथ धन्वन्तरिं सर्व्ववानप्रस्थाश्रमे स्थितम्।
भगवन्तं सुरश्रेष्ठं मुनिभिर्बहुभिः स्तुतम्॥
काशिराजं दिवोदासं तेऽपश्यन् विनयान्विताः।
स्वागतं व इति स्माह दिवोदासो यशोधनः॥
कुशलं परिपप्रच्छ तथागमनकारणम्।
ततस्ते सुश्रुतद्वारा कथयामासुरुत्तरम्॥
भगवन् मानवान् दृष्ट्वा व्याधिभिः परिपीड़ितान्।
क्रन्दतो म्रियमाणांश्च जातास्माकं हृदि व्यथा॥
आमयानां शमोपायं विज्ञातुं वयमागताः।
आयुर्व्वेदं भवानस्मानध्यापयतु यत्नतः॥
अङ्गीकृत्य वचस्तेषां नृपतिस्तानुपादिशत्।
व्याख्यातं तेन ते यत्नात् जगृहुर्मुनयो मुदा॥
काशिराजं जयाशीर्भिरभिनद्य मुदान्विताः।
सुश्रुताद्याः सुसिद्धार्था जग्मुर्गेहं स्वकं स्वकम्॥
प्रथमं सुश्रुतस्तेषु स्वं तन्त्रं कृतवान् स्फुटम्।
सुश्रुतस्य सखायोऽपि पृथक् तन्त्राणि तेनिरे॥
सुश्रुतेन कृतं तन्त्रं सुश्रुतं बहुभिर्यतः।
तस्मात्तत् सुश्रुतं नाम्ना विख्यातं क्षितिमण्डले॥"

इति भावप्रकाशः॥

(क्ली, गोष्ठीश्राद्धे तृप्तिप्रश्नः। यथा, मनुः। ३। २५४।

"पित्र्ये स्वदितमित्येव वाच्यं गोष्ठे तु सुश्रुतम्।
सम्पन्नमित्यभ्युदये दैवे रुचितमित्यपि॥")

सुषमः, त्रि, (सुष्ठु समं सर्व्वं यस्मात्। "सुविनिर्दुर्भ्यः सुपिसूतिसमाः।" ८।३। ८८। इति षत्वम्।) शोभनम्। इत्यमरः। ३। १। ५२॥ समः। इति मेदिनी॥

सुषमा, स्त्री, (सु शोभनं समं सर्व्वं यथा।) परमा शोभा। इत्यमरः। १। ३। १७॥ (यथा, नैषधे। १९। २।

"जयजय महाराज प्राभातिकीं सुषमामिमां
सफलयतमां दानादक्ष्णोर्द्दरालसपक्ष्मणोः॥")

निजानां कालभेदः। इति हेमचन्द्रः॥

सुषवी, स्त्री, (सुष्ठु सूते फलानीति। सु + सू + अच् गौरादित्वात् ङीष्।) कारवेल्लः। इत्यमरः। २। ४। ११५। कृष्णजीरकः। जीरकः। इति मेदिनी॥ क्षुद्रकारवेल्लः। इति राजनिर्घण्टः॥

सुषिः, स्त्री, (सुष्ठु स्यतीति। सु + सो + बाहुलकात् किः।) शुषिः। इत्यमरः। १।८।१॥

सुषिरं, क्ली, (श्रुष शोषणे + "इषिमदीति।" उणा० १। ५२। इति किरच्। पृषोदरादित्वात् शस्य सः। यद्वा, सुषिरस्यास्तीति। सुषि + "ऊषसुषिमुष्कमधो रः।" ५। २। १०७। इति रः।) शुषिरम्। इत्यमरटीकायां भरतः। १।८।१॥ (काष्ठम्। इति काशिका॥ छिद्रयुक्ते, त्रि। यथा, बृहत्संहितायाम्। ५३। ८८।

"शस्तौषधिद्रुमलतामधुरा सुगन्धिः
स्निग्धा समा न सुषिरा च मही नराणाम्॥")

सुषीमः, पुं, सर्पविशेषः। इति मेदिनी॥ चन्द्रकान्तमणिः। इति जटाधरः॥

सुषीमः, त्रि, शीतगुणयुक्तः। इत्यमरः। १।३।१९॥ मनोज्ञः। इति मेदिनी॥

सुषुप्तं, क्ली, (सु + स्वप + क्तः॥ यथा,—

"यो जागरे बहिरनुक्षणधर्म्मिणोऽर्थान्
भुङ्क्ते समस्तकरणैर्हृदि तत्सदृक्षान्।
स्वप्ने सुषुप्त उपसंहरते स एकः
स्मृत्यन्वयात्त्रिगुणवृत्तिदृगिन्द्रियेशः॥"

इति श्रीभागवते। ११। १३। ३२।

सुषुप्तियुक्ते, त्रि॥ (यथा, भागवते। ६। १६। ५३।

"यथा सुषुप्तः पुरुषो विश्वं पश्यति चात्मनि।
आत्मानमेकदेशस्थं मन्यते स्वप्न उत्थितः॥")

सुषुप्तिः, स्त्री, (सु + स्वप् + क्तिन्।) सत्त्वप्रधानं अज्ञानम्। तस्य नामान्तरम्। कारणशरीरम्। आनन्दमयकोषश्च। इति वेदान्तसारः। सर्व्वस्य स्थूलसूक्ष्मोपाधेः कारणोपाधौ लीनत्वं सुषुप्तित्वम्। इति तट्टीका॥ अवस्थाविशेषः। यथा, "स्वप्नावस्था परीक्षिता सुषुप्तावस्थेदानीं परीक्ष्यते। तत्रैताः सुषुप्तविषयाः श्रुतयो भवन्ति यद्यत्रैतत् सुप्तः समस्तः सम्प्रसन्नः स्वप्नं न विजानात्यासु नाड़ीषु सृप्तो भवतीति। नाड़ीरनुक्रम्य श्रूयते। ताभिः प्रत्यवसृप्य पुरीतति शेत इति। विकल्पमानेषु तु सुषुप्तिस्थानेषु कदाचिन्नाड़ीभ्यः प्रतिबुध्यते कदाचित् पुरीततः कदाचिदात्मन इत्यशासिष्यत्। तस्मादप्यात्मैव तु सुप्तिस्थानमिति।" इति शारीरिकभाष्ये ३ अध्याये२ पादः॥ किञ्च। "यत्र सुप्तो न कञ्चन कामं कामयते न कञ्चन स्वप्नं पश्यति तत् सुषुप्तम्।" इति माण्डुक्योपनिषत्॥ सुनिद्रा च॥

सुषुम्ना, स्त्री, (सुषु इत्यव्यक्तशब्दं म्नायतीति। म्ना + कः।) मेरुदण्डवाह्ये इड़ापिङ्गलानाड़ीमध्यस्थनाड़ीविशेषः। यथा,—

"मेरोर्व्वाह्यप्रदेशे शशिमिहिरशिरे सव्यदक्षे निषण्णे
मध्ये नाड़ी सुषुम्ना त्रितयगुणमयी चन्द्रसूर्य्याग्निरूपा।"

इति षट्चक्रभेदः॥ *॥

तस्या अशुभलक्षणं यथा,—

"क्षणं वामे क्षणं दक्षे यदा वहति मारुतः।
सुषुम्ना सा च विज्ञेया सर्व्वकार्य्यहराशुभा॥
तस्यां नाड्यां स्थितो वह्निर्ज्वलन्तकालरूपिणः
विषमं तं विजानीयात् सर्व्वकार्य्यविनाशनम्॥
यदानुक्रममुल्लङ्घ्य तस्यां नाड्यां द्वयं वहेत्।
तदा तस्य विजानीयादशुभं समुपस्थितम्॥"

इति ब्रह्मयामलम्॥

"मेरुवाह्ये इड़ा नाड़ी पिङ्गलया समन्विता।
सुषुम्ना भानुमार्गेण ब्रह्मद्वारावधिस्थिता॥"

इति योगस्वरोदयः॥

सुषेणः, पुं, करमर्द्दकः। इत्यमरः। २। ४। ६७॥ विष्णुः। (यथा, महाभारते। १३।१४९।७१।